

Оксана Глушко
(Київ)

ПРИЧИНИ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В АМЕРИКУ ТА КАНАДУ (КІН. ХІХ–ПОЧ. ХХ СТ.)

Еміграція є добровільне або вимушене переселення із своєї батьківщини в іншу країну для постійного чи тривалого проживання з економічних, політичних та інших причин.

Масова еміграція українців за океан на Північноамериканський континент, спочатку до Америки та Бразилії, а пізніше до Канади, розпочалась у 70-их роках ХІХ століття і була викликана важким економічним становищем селянства. Під час першої еміграційної хвилі українські землі були поділені між двома великими імперіями: Австро-Угорською і Російською, але більшість іммігрантів були вихідцями з Галичини, Закарпаття та Буковини. Щоб докладніше розібратися в тім, що спонукало українців покидати свій рідний край і відправлятися “світ за очі”, необхідно повернутися на декілька десятків років назад та розглянути історичну ситуацію, яка склалася на українських землях.

Після першого розподілу Польщі у 1772 р. до складу Австрійської імперії увійшли Галичина та частина таких польських земель як Краківське (без міста Краків), Сандомирське й Люблінське воєводства. Ці землі були виділені в окремих край з центром у Львові та отримали назву “королівство Галичини і Володимирії”. Особливість адміністративного розподілу Галичини полягала в тім, що Східну її частину заселяли переважно українці, а Західну — поляки. Поєднання в одній провінції цих двох народів призвело до подальшого зубожіння та колонізації українців. Згодом до Австрії (1775 р.) було приєднано й Буковину, яка до 1849 р. на правах окремого округу входила до складу “королівства” з адміністративним центром у Чернівцях. Закарпаття, як ще один регіон з великим відсотком українців, хоч і залишалось у складі Угорщини, але перебувало під безпосереднім контролем Габсбургів.

Отже, після приєднання українських земель, які знаходилися у катастрофічному стані, австрійським урядом були проведені реформи, що мали на меті покращити життя українців. Зокрема, була обмежена влада поміщиків над селянами, засновані школи з українською мовою викладання, відкрито духовну семінарію для уніатів, встановлена рівність між греко-

католицькою та римо-католицькими церквами, зреформовано суд, впроваджене нове оподаткування. Однак ці реформи після смерті Йосипа II (1790 р.), здебільшого так і залишилися на папері, не були реалізовані у житті, хоча вони й дали поштовх та створили необхідні умови для національного відродження на західноукраїнських землях.

На жаль, період реформування був досить коротким: незабаром австрійський уряд змінив свою політику щодо українців, знову повертає собі вплив польська шляхта, котра, сіючи ворожі настрої проти місцевого населення, запевняла адміністрацію у прихильності галичан до Росії та православної віри. На Галичині з новою силою поширювалася колонізація, а на Буковині, внаслідок незнання всіх обставин, “місцевою мовою” була визнана румунська. З кожним роком сільське господарство занепадало, доходючи до критичної межі, поміщицькі землі збільшувалися, а селянські зменшувалися. Це призвело до того, що селянин не мав можливості вижити зі свого наділу: “В кінці 40-их років розмір поміщицького землеволодіння виріс до 590 га, а селянського зменшився до 4 га” [1, с.164]. У зв’язку з тим, що землевласниками були переважно поляки, до економічного поневолення українців приєднувалося ще національне, тобто українському народові доводилося боротися не тільки за фізичне виживання, але в першу чергу за виживання й збереження себе як нації. Цей факт у майбутньому стане причиною напружених, навіть конфліктних, відносин між українцями та поляками.

Так звана “весна народів”, що спалахнула по усій Європі в сер. XIX століття дійшла і до Галичини. Поляки, бажаючи відновити втрачену державу, активізували свої дії, сподіваючись на підтримку з боку українців. Однак їхні надії виявилися марними, українці відмежувалися від поляків, не підтримали їх у визвольній боротьбі проти австрійського уряду. Водночас, окремо організувавшись, українці висунули свої вимоги, а саме: відокремлення східної частини Галичини від західної, поліпшення долі селян, можливість організації своїх власних адміністративних органів. Цісар Фердинанд I, наляканий повстаннями, що прокотилися по всій імперії, пішов на поступки і 16 квітня 1848 року було проголошено скасування панщини та встановлено конституційне правління. Проте феодальні повинності скасовувалися не безкоштовно, а за викуп: дві третини повинні були сплатити селяни протягом 50 років, а третину — держава. Так звані, “індемінізаційні” сплати, які виплачувалися разом із відсотками аж до XX століття, суттєво підірвали і без цього невідрадне матеріальне положення селянства. Патентом про скасування панщини також не було вирішене сервітутове питання (тобто питання належності лісів та пасовиськ). З часом більшість цих земель перейшли у володіння польської шляхти, а селяни фактично знову потрапили в економічну залежність від пана: “Сервітутові процеси тягнулися роками,

наші люди не розумілися дуже на параграфах і часто програвали. Таких процесів було 32.000, програли селяни 30.000” [2, с. 94].

Отже, після скасування кріпацтва в Австро-Угорській імперії, економічне становище селян суттєво не покращилося і надалі відчувався великий брак землі. Унаслідок нерозвинутої промисловості, а також міст — селяни складали 90 % населення краю. Щоб не померти з голоду, із безвиході, майже задарма, більшість українців мусило працювати на пана. Згодом, не побачивши іншого виходу, люди почали виїжджати на сезонні роботи до Німеччини. Особливо цей рух набув масштабного характеру у Закарпатті, де у зв'язку з постійними неврожайми, поганою якістю та великою роздробленістю землі українці знаходилися на межі виживання. До економічних негараздів приєднувалися ще національна дискримінація й політичні утиски з боку влади, котра захищала перш за все інтереси великих землевласників. Незважаючи на діючу в Галичині та Буковині ліберальну конституцію (1861 р.), яка формально проголошувала рівноправ'я всіх народів Австро-Угорської імперії: “Усі народності держави, що належать до різних рас, рівноправні: кожна має непорушне право зберігати й плекати свою національність і свою мову” [3, с. 18], але фактично польська й угорська адміністрації мали великі привілеї, це призводило до денационалізації українського народу. Після програної пруської війни австрійський уряд надав польській шляхті необмежену владу на українських землях. Поступово, вся місцева адміністрація, суд, школи опинились у польських руках. Завдяки куріальній системі виборів кількісно поляки значно переважали українців у сеймі. Це допомагало затверджувати закони, які охороняли польські інтереси й таким чином затримувати розвиток українського національного життя. Внаслідок прийнятих дискримінаційних законів, зокрема закону про мову, викладання в школах Галичини перейшло на польську мову, тобто, освітня політика уряду була спрямована перш за все на колонізацію українського шкільництва. Школи перейшли під керівництво спольщеної Краєвої Шкільної Ради: послідовно число українських шкіл почало зменшуватися, а польських зростати. На 1900 р. в Галичині існувало 1894 українські школи, серед них 1519 були однокласні, а шести і п'ятикласних шкіл не було жодної. Поліпшувало ситуацію існуючи десять приватних українських шкіл. Співвідношення українських і польських середніх шкіл становило 6 до 50. Становище українського шкільництва на Буковині було ще гіршим, ніж у Галичині: існували тільки початкові українські школи: на 1896 р. їх загальне число становило 335 і лише одна гімназія. На Закарпатті навчання в школах велося тільки угорською мовою, у зв'язку з тим, що вона була проголошена єдиною державною мовою [4, с. 38].

Національні утиски, відсутність робочих місць та взагалі будь-яких заробітків, малоземелля — це все разом робило становище українців нестерпним і спонукало їх до еміграції.

При визначенні причин еміграції більшість західних і вітчизняних дослідників стверджує, що головними серед них були малоземелля та загальне зубожіння населення західноукраїнських земель. Серед інших причин, які суттєво вплинули на рішення українців покинути свою батьківщину та відправитись у мандри, шукаючи кращої долі, виділяємо:

1. Перенаселення: у Галичині проживало 93 особи на 1 км [5, с. 5]. Загалом європейським аграрним країнам не була властива така скупченість населення.

2. Нерівномірний розподіл земельного фонду: з одного боку існування великих латифундій (у власності поміщиків знаходилося майже 50% усієї землі), з другого боку — малоземельне селянство (дрібні селянські господарства по 2га). “На 1848 р. в краю лише 72,700 господарств хлопських, а між ними вже тоді було 21,500 господарств по 2 морги. Ми вже тоді мали добру третину хлопських господарств, засуджених на повільне вмирання. Всі з землі вижити не годні, отже вони мусять або вмерти або емігрувати” [6, с. 16].

3. Відсутність реформ, спрямованих на виведення сільського господарства із кризового стану. Бюрократизм, непомірні податки, особливо на землю, незалежно від її кількості, введення мита при кожній дорозі, встановлення плати за користування лісів та пасовиськ і таке інше. Отже, урядом приймалися закони, які ще більше заганяли селянську родину у безвихідь, борги, залежність від поміщика: “Від р. 1867–1883 продано коло 35,000 селянських господарств способом ліцитації (прилюдного торгу) на покриття несплачених податків або інших долгів” [7, с. 13].

4. Незначний рівень урбанізації, внаслідок нерозвинутої промисловості. Це призвело до не хватки робочих місць у містах, а на селі люди постійного заробітку не мали. Українські землі використовувалися тільки як аграрний придаток до економічно промислових регіонів Австро-Угорської імперії. Тому правляча верхівка не була зацікавлена у розвитку промисловості та модернізації сільськогосподарського комплексу на західноукраїнських землях.

5. Турбота за майбутнє своїх дітей. Після того, як земля перейшла у власність селян, вона почала ділитися між дітьми. Кожного року у Галичині з’являлося біля 30.000 нових мізерних господарств, що призводило до зубожіння українських родин: “Буковинські і покуцькі емігранти переносяться на нову землю задля дітей. Та не один газда собі гадає: ба чого я дочекаюся з дітьми у сім краю?!” [8, с. 2]. Отже, батьки хотіли забезпечити нормальне життя й освіту своїм дітям, проте цієї можливості вони не мали на батьківщині.

6. Відсутність чіткої еміграційної політики з боку уряду, при активній нелегальній агітаційній діяльності агентів. Хоч існував закон, згідно з яким намова до еміграції каралася арештом і грошовим штрафом, але уряд ставився ліберально до діяльності агентів, навмисно не акцентуючи уваги на питаннях, що стосувалися переселення українців за океан. Правляча монархія була

зацікавлена у масовому відтоку місцевого населення. Внаслідок цього, землі українців опинилися в руках у німців, поляків, євреїв, угорців. Шахрайство агентів було загальним явищем, вони різноманітними вигадками та обіцянками заохочували жителів західноукраїнських земель до виїзду на американський континент. Агенти змальовували сприятливі умови для швидкого збагачення і тому навіть заможні селяни продавали усе своє майно і емігрували за океан, в надії заробити багато грошей.

7. Денаціоналізація українського населення. Утиски з боку чужих адміністрацій (зокрема, на Закарпатті діяла заборона вживання української мови в державних установах), складності у розбудові української освіти призвели до загальної неосвіченості та до відсутності національно-свідомого прошарку [9].

8. Бажання молодих українських людей уникнути військової служби, яка вимагала захисту інтересів Габсбурської корони [10].

Отже, внаслідок економічної кризи, нерозвинутої промисловості, соціальних і політичних утисків, ізоляції від соціокультурних процесів, що відбувалися в Європі, а також активній діяльності агентів, на західноукраїнських землях сформувалися умови, що спричинили масову еміграцію українського населення за кордон. Зневірені й доведені до відчаю українці, знаходячись на межі виживання, небезпідставно стурбовані майбутнім своїх дітей, кидали рідний край та їхали до незнайомої країни (Америка, Бразилія, Канада) з надією на краще життя.

Література:

1. История Украинской ССР. В 10 т. /АН СССР Ин-т истории. — К. : Наукова думка, 1983. — Т. 4. — 164 с.
2. Згадка про панцину. //газ. Батьківщина. — Львів. 1896. — 16(28) червня, № 12. — С. 93–94.
3. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині ХХ століття (1900–1941). Стан і статус. — Мюнхен : Сучасність, 1987. — 249 с.
4. Нагаєвський І. Історія української держави ХХ століття. — К. :Український письменник. 1993. — 413 с.
5. Боровик М. Століття українського поселення в Канаді 1891–1991. — Оттава, Канада, — Мазепинська Академія Наук, 1991. — 470 с.
6. Доля хлопська. //газ. Батьківщина. — Львів. 1896. — 16(28) лютого, № 4. — С. 27–29.
7. Толопко Л. Трудові українці США. — Н-Й, — Ліга американських українців, 1984. — 199 с., іл.
8. Еміграція. //газ. Громадський голос. — Львів, 1899. — 1 травня, № 9. — С. 1–3.
9. Аркас М. Історія України-Русі. — 2-ге вид. — К.: Вища школа, 1991. — 456 с., іл.
10. Кравчук П. Вони обрали Канаду (перший період емігрування українців до Канади 1891–1914). Торонто: Кобзар, 1991. — 291 с.

SUMMARY

The article deals with the reasons of migration of the Ukrainians to the North-American continent at the end of XIX th — the beginning of XX centuries. The author pointed out and revealed the main reasons of migration: over-population of the territory; absence of reforms in agriculture; low level of urbanization; denationalization of Ukrainian population; anxiety for children's future; the desire of young people to avoid military service.